

OGLEJSKI OBRED

V Ogleju, ki je bil že leta 181 pred Kristusom rimska vojaška utrdba, ob kateri je vodila pomembna rimska cesta na Vzhod, je leta 381 potekal pomemben koncil, ki ga je vodil sv. Ambrož, na katerem so obsodili arijanski krivi nauk, ki je zanikal Kristusovo božanstvo. Po svoji pomembni vlogi je imel Oglej že vse od začetka tudi svoj lasten obred, četudi se je zaradi močnega rimskega in milanskega vpliva od njih le malo razlikoval. Četrto stoletje je čas, ko so v Ogleju živeli pomembni škofje, kot so Teodor Oglejski, sv. Valerij in sv. Kromacij, v devetem stoletju pa velik prenovitelj oglejskega obreda sv. Paolin Oglejski. Kljub burni zgodovini je obred ostal v Cerkvi vse do leta 1751, ko ga je papež Benedikt XIV. dokončno ukinitel.

Najstarejši ohranjeni dokumenti so šele iz 8. stoletja, ko je na pobudo cesarja Karla Velikega Oglej moral prevzeti rimski obred in koralno cerkveno petje. Iz tega časa je ohranjen evangeliar, ki ima evangeljske odlomke in s tem praznike razvrščene še po starem oglejskem liturgičnem koledarju in pričuje o običajih, ki so bili v navadi v oglejski Cerkvi pred osmim stoletjem. Ti običaji se le malo razlikujejo od milanskih, španskih in galskih običajev. V devetem stoletju je oglejska Cerkev že povsem sprejela rimski liturgični koledar in tudi druge rimske liturgične knjige. Kljub prevzemu rimskih obredov pa se je oglejski obred ohranjal še vrsto stoletij v oglejskem patriarhatu, v katerega je spadalo tudi naše območje vse do reke Drave. Zato lahko najdemo tudi pri nas veliko mašnih knjig oglejskega obreda, med katerimi je najstarejša ohranjena iz leta 1508.

Oglejske posebnosti mašnega obreda

Najprej smemo trditi, da so imele posamezne pokrajine oglejskega patriarhata svoje lastne mašne knjige, ki so ob oglejskem obredu prevzemale liturgične običaje tudi iz rimskega in drugih obredov. Tako so uporabljali tudi na Kranjskem oglejski obred, »obogaten« s posameznimi rimskimi in salzburškimi sestavinami.

Prva večja posebnost oglejskega misala je v tem, da so obhajanja svetniških praznikov precej drugače razporejena kot v rimskem koledarju. Tako se je še do nedavnega pri nas obhajal god sv. Jurija po oglejskem koledarju, to je 24. aprila, in ne 23., kot je to po rimskem koledarju. Ta razlika je na primer na Ptujju privedla do tega, da se občinski svetniki niso mogli dogovoriti, kdaj naj bosta »Jurijev sejem« in občinski praznik. Podoben temu svojstvenemu razporedu praznikov je tudi lastni razpored svetopisemskih odlomkov. Od rimskega se razlikuje vsaj za 30 nedelj v letu.

Druga posebnost maše oglejskega obreda je v tem, da je za posamezne praznike predvidena »sekvenca« ali pesem slednica. Nekateri oglejski misali jih vsebujejo 60, drugi celo do 100, medtem ko današnji rimski misal prinaša le 4 in še od teh sta le dve obvezni (na veliko noč in binkošti). S pesmimi slednicami so skušali vnašati v bogoslužje večjo slovesnost obhajanja. Njihovo petje so spremljali z zvonjenjem zvonov, podobno kot je to v navadi še danes pri petju zahvalne pesmi.

Kar zadeva »red svete maše«, vidimo, da v oglejskem obredu ni pristopnih molitev. Ob tem sta v misalu dve obliki slave - ob ustaljeni še »slava blažene Device Marije«. Gre za besedilo »slave« z večkratnimi omembami blažene Device Marije. Takšni dodatki k liturgičnemu besedilu se imenujejo »tropi«. Kot »slava« tako tudi »vera«, »očenaš«, »slavimo Gospoda« in »pojdit v miru« vsebujejo številne intonacije in melodije.

Evharistična molitev je enaka kot v rimskemu misalu, ima pa celo vrsto hvalospevov. Nekaj posebnosti je tudi v obhajilnem obredu: nekoliko drugačen vrstni red, spremenjene so pa tudi nekatere molitve. Molitev po obhajilu se za razliko od rimskega misala »communio« imenuje »complenda«. Na Marijine praznike je navadno mašnik odslovil ljudstvo z besedami »Pojdite blagoslovljeni in izbrani v miru, ker se je za vas daroval Marijin sin« namesto z ustaljeno zvezo »pojdit v miru«.

Zanimive posebnosti oglejskega obreda zakramentov in zakramentalov

Obred krsta se od rimskega razlikuje le tu in tam. Tako je na primer pri očenašu predvidena tudi molitev zdravamarije, pri obredu »ephetha« pa je duhovnik pomešal slino s prahom in se dotaknil otrokovih ušes in nosnic, kakor je to storil Jezus (Jn 9,16). Pri samem krstu je duhovnik sprejel otroka v levo roko, z desno pa ga obliil v obliki križa in govoril besede: »Jaz te krstim ...«

Za razliko od rimskega obreda, ki postavlja na prvo mesto krščevanje s potapljanjem, je v oglejskih obrednikih ta način predviden le tam, kjer je ta navada, medtem ko je redni način krščevanja le z oblivanjem.

Tudi v obredu bolniškega maziljenja najdemo posebne prošnje za bolnika v litanijah, ki jih je molil mašnik pred maziljenjem, za razliko od rimskega obreda, ki predpisuje, da litanije molijo strežniki med maziljenjem. Glede vrstnega reda podelitve zakramentov vidimo v oglejskem obredu nasprotni vrstni red, to je najprej maziljenje in šele nato sveta popotnica, kar je danes splošno v veljavi.

Oglejski poročni obred je določal, da se oklici opravijo tik pred poroko, to je, ko sta bila novoporočenca že v cerkvi, kar je rimska Cerkev opravila nekaj dni ali tednov pred poroko. Oglejski obred ne pozna blagoslova prstanov, pozna pa posebni obred ovijanja sklenjenih rok zaročencev s štolo, kar se je pri nas ohranilo še danes.

Izmed obredov blagoslovov je posebej zanimiv blagoslov vode in soli na praznik sv. Štefana. Ta blagoslov so združili z mašo, ki so jo imenovali »suha maša«, ker je duhovnik opravil vse mašne molitve razen darovanja in posvetitve kruha in vina.

Veliko posebnosti najdemo pri obredih velikonočnega tridnevja. Za razliko od rimskega obreda vsebuje oglejski obred na veliki petek postavitev in molitev ob Božjem grobu, na velikonočno nedeljo pa obred »vstajenja« in vstajensko procesijo, kar je pri nas še danes pomemben del obhajanja velikonočnih praznikov.

Ob vstajenski procesiji pa oglejski obred pozna procesijo že na veliki četrtek zjutraj, in sicer okoli cerkve z raznimi pesmimi in vzkliki, med katerimi so otroci tolkli ob deske in tako z ropotom naznanjali skrivnost Kristusovega trpljenja. Od tega je še danes ostala navada, da pri večerni maši »zvonimo« z lesenimi ropotuljami oz. ragljami. Na veliki četrtek so po oglejskem obredu umivali oltarje z vodo in vinom ter na štirih ogljih in sredi oltarja prižigali sveče, spletene v podobo križa.

Med branjem pasijona na veliki petek predvideva oglejski obred še dramatičen prizor pri besedah »Razdelili so si moja oblačila ...« Pred oltar stopita dva klerika in s silo raztrgata prta, ki sta sešita skupaj. Podobna dramatizacija poteka tudi pri blagoslovu krsne vode na veliko soboto, ko mora duhovnik (morda tudi drug) iti sedemkrat okrog krstilnika in šele nato blagosloviti vodo. Skratka, oglejski obred je obred, ki je zaznamoval tudi naše bogoslužne posebnosti.